

УДК 398.7+398.21](477)

Андрій Темченко
(Черкаси)

МІФ І СНОВИДІННЯ В ТРАДИЦІЙНІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНЦІВ (за матеріалами замовлянь)

У статті досліджено семантику сновидінь, що сприймаються як засіб містичного обміну інформацією між «цим» і «тим» світами. Згідно з народними віруваннями, людина не здатна свідомо впливати на сновидіння, оскільки вони – прерогатива вищих сил. Важливою є також прогностична функція сновидіння. Саме прогнозування майбутнього спонукає до його моделювання, тобто які дії / слова необхідно виконати / промовити, щоб приснилося потрібне сновидіння. У цьому аспекті цікавими видаються обряди чарування. На окрему увагу заслуговують віщі сни, які вписуються в систему бінарних протиставлень. Сміслові шаблони згруповано за загальними ознаками з маркуванням + / -. Знаковими є також сновидіння про покійників. Особливо це стосується сюжетних сновидінь, які тлумачаться як індивідуальні послання. Містичний зв'язок із пращурами, тілесна нерухомість того, хто спить, пояснюють, чому сон мислився як тимчасова смерть. Із цим пов'язані захисні дії, коли місце сну «опечатували» за допомогою сакральних предметів / дій, а також магічних текетів.

Ключові слова: сновидіння, міф, чарування, пращур, віщування.

В статье исследована семантика сновидений, которые воспринимаются как средство мистического обмена информацией между «этим» и «тем» мирами. Согласно народным верованиям, человек не способен сознательно влиять на сновидение, поскольку они являются прерогативой высших сил. Важной является также прогностическая функция сновидения. Именно прогнозирование будущего и побуждает к его моделированию, то есть какие действия / слова необходимо выполнить / сказать, чтобы приснилось нужное сновидение. В этом аспекте интересными кажутся обряды чарования. Особенного внимания заслуживают вещи сны, которые вписываются в систему бинарных противопоставлений. Смысловые шаблоны группируются по общим признакам с маркировкой + / -. Знаковыми являются также сновидения о покойниках. Особенно это касается сюжетных сновидений, которые истолковываются как индивидуальные послания. Мистическая связь с предками, телесная неподвижность того, кто спит, объясняют, почему сон представлялся как временная смерть. С этим связаны защитные действия, когда место сна «опечатывали» с помощью сакральных предметов / действий, а также магических текстов.

Ключевые слова: сновидение, миф, чарование, предок, предсказывание будущего.

The semantics of dreams perceiving as the means of mystic information exchange between *this* and *that* worlds. According to folk beliefs the person is not able to have an influence on dreams consciously, as they are the droit of the higher forces. Prognostic function of dreams is also important. Just the prognostics of the future incites to its modelling, i. e. what actions / words should be executed / said, the necessary thing to be dreamt. Charming rites seem to be interesting according to this point. Special attention should be paid to the prophetic dreams, which are a part of a system of binary oppositions. Significant patterns are classified according to the general features with the marking + / -. Dreams about dead men are also significant ones. It especially concerns to the dreams

with a plot, which are interpreted as individual messages. Mystical connection with the ancestors, corporal immobility of the sleeping person can explain why the dream was thought as a temporary death. Protective actions, when the place of sleep was *sealed* with the help of sacred objects / actions, and also magical texts are connected with this fact.

Keywords: dream, myth, charming, ancestor, prophecy.

Дослідження міфоритуальної традиції не обмежується лише аналізом текстових (епічних / пісенних / обрядових) і предметно-речових артефактів. Важливою ланкою її функціонування є глибинні моменти, що становлять їхню основу й асоціюються з підсвідомим. Однак категорія підсвідомого позбавлена конкретики. Із цього погляду доцільним видається вивчення «прихованих» прошарків культури, що їх можна фіксувати й вивчати за допомогою методів етнографії. Мовиться про сновидіння, які «стають елементами народних вірувань, зокрема, до чого вони сняться, який сон збувається тощо, і відбивають ті чи інші архаїчні уявлення або міфологічні моделі чи слугують одним із сюжетотворчих мотивів у творах фольклору або компонентом ритуально-магічних практик» [4, с. 26]. Мета статті полягає у виокремленні ключових аспектів міфології сновидінь та окресленні магістральних напрямів більш розгорнутого дослідження.

Сновидіння можуть бути предметом наукового дискурсу за умови їхньої «легалізації», коли примарні образи й події сну трансформуються в текст, тобто переказуються, адаптуючись таким чином до сприйняття іншими. У такому разі сновидіння впливають на формування окремих аспектів міфоритуальної традиції, оскільки розцінюються як «пряма мова потойбічної сфери» [7, с. 23] і реалізуються як послання / знак / наказ¹. Отже, «інший світ» через сон встановлює контакти з конкретною особою, і це не залежить від її волі. Інакше кажучи, людина наділена певними властивостями, зокрема вона здатна мислити, бачити, чути, спати тощо, але не може снити собі сни, тобто її самостійність обмежена в плані встановлення зв'язків з потойбічним, що простежується на лінгвістичному матеріалі: мислити / мислю, бачити / бачу, чути / чую, спати / сплю, але не снити / сню. Відсутність згаданого дієслова з ознакою активної дії свідчить про її табуїстичний характер. По-перше, цю дію неможли-

во самочинно виконати, по-друге, у певних контекстах (магічні практики) вона може сприйматися як форма цілеспрямованого впливу на сферу невидимого, що є прерогативою вищих сил². Продуктування сну здійснюється сакральними покровителями і сприймається як інформація священного характеру: «Спала Дзєва на пресвятой гаре, прийшов да не Ісус Христос. “Спиш, Матко?” – “Сплю, пра цябе сон сню, чудную, дзіўную, на кресце распяўши. Свечье гараць, сам Бог сядзіць, голоўку скланіўши, сльозку ўраніўши”. Ах, Божа мой, Божа, хто четае, сон знае, у вадае не кіпець мне, у агніе не гарець мне, припадку не мець мне» [8, № 1019].

Зв'язок сновидіння з потойбічним, яке впливає, а в певних моментах «регулює» дійсність, пояснює, чому окремі сновидіння сприймають як віщі. Так, грецьке слово *oneiros* – «сон» – є похідним від *on eirein* – «виголошувати істину» [18, с. 112]. Натомість у слов'янській традиції побутує словосполучення «бачити сни», яке свідчить про те, що сни лише споглядаються людиною і не є предметом її уяви. У цьому випадку віщі сни асоціюються з абсолютним баченням / про-видінням-м як недосяжної, в окремих моментах табуїстичної, здатності бачити невидимі / приховані від людського ока речі. Загалом у міфології існують семантичні відмінності між баченням і чуттям, де бачення асоціюється із сакральними знаннями – про-видінням майбутнього, а чуття стосується більше тваринної природи – інтуїтивного відчуття того, що може статися (елемент опозиції К. Леві-Строса «культурне / природне»). Із цього погляду стає зрозумілим, чому людина бачить лише те, що їй дано бачити (зміна зорового фокуса не залежить від її волі), а чує те, що може (слухання не лише ототожнюється з вольовим імпульсом / чуттям, але й асоціюється зі слуханням старших / послухом-дією, слуханням / по-чуттям / від-чуттям). Смислові взаємовідношення між баченням / зором і чуттям / слухом спостерігаємо також

у Біблії, де Боже Слово має бути спочатку почутим / відчутим, а потім узримим / розпізнаним: «І не почують вухами, і не зрозуміють серцем, і не навернуться, щоб Я зцілив їх» (Мф. 11, 28–29). Під час сну перед людиною відкриваються інші перспективи – вона бачить те, що недоступно для її фізичного зору, перед нею зникають часово-просторові обмеження «цього світу», що передбачає розуміння сновидіння як території потойбічного / священного. У зв'язку із цим існували спеціальні замовляння-молитви, за допомогою яких долалися часово-просторові бар'єри, що давало змогу зазирнути в майбутнє: «Трі птіці, весь свет облетіте, а трі дівіці, мне расскажите, ак живой мой муж (чи маць, чи оцц), *прісніса мне* живое что-нібудзь, ак не живий, *прісніса мне* што-нібудзь мьортвое» [8, № 1093]. Подібні звертання стосувалися пташок як істот, здатних долати перешкоди, тому їхні образи асоціювалися з душами пращурів³, а також із Богородицею, що пояснюється впливом апокрифічних мотивів.

Окремі образи віщих снів можуть становити закодовані міфологічні моделі, що спричиняє існування готових шаблонів, за допомогою яких тлумачаться / дешифруються «загальні» сюжети. Наприклад: «Як снитъця, що місяць у вікно б'є, то буде жених; як снитъся повний, то буде старий, і не швидко, а як молодик, – то молодий і швидко. Так само і парубкові» [19, с. 99]. До аналогічних моделей належать смислові шаблони, що складають систему бінарних протиставлень з маркуванням + / –, які відбивають основні аспекти міфу й визначаються: за кольором (чиста / брудна вода, біла / чорна сукня, рум'яне / бліде обличчя), віком (старе / молоде тіло), якістю (довге / коротке волосся, повна / порожня посудина), напрямом руху (підніматися вгору / падати вниз). Окремі образи сновидінь, так само як у міфах про потойбічний «перевернутий» антисвіт, трактуються навпаки: гроші / золото тлумачаться як сльози / хвороби, натомість тілесні нечистоти означають матеріальний прибуток.

Окрім сновидінь-моделей, які перебувають у силовому полі бінарних опозицій + / –, цікавими видаються сюжетні сні. Водночас вони відповідають певним критеріям, зокрема в них часто наявні елементи подорожі, зустрічі, діалогу, за допомогою яких моделюється ситуація ви-

бору⁴. Зазвичай такі сні переказуються іншими як свідчення, унаслідок чого набувають ознак міфологічних історій, які «тяжіють до єдиного зразка, що дає можливість вести мову про існування своєрідного жанрового канону, більш-менш наслідувати який прагне кожен оповідач» [4, с. 27]. Відповідні тенденції пояснюються тим, що індивідуальний досвід перебуває в силовому полі міфологічної традиції, тому сновидіння переказуються за певними «правилами» і можуть окремими деталями відрізнитися від того, що снилося насправді. У цьому, власне, і полягає складність вивчення міфології сновидінь, яке стосується не так самого сну, що є прерогативою психології, як «системи уявлень і їхньої інтерпретації, провокування / нейтралізації наслідків, а <...> також вираженої імпліцитно практики “логіки тлумачення”, зокрема її традиційної стратегії і моделей, які визначають процес та результат інтерпретації снів і їхніх проєкцій на життя сновидця, його рідних та знайомих, його рідного краю, вітчизни» [4, с. 27–28].

У цьому сенсі цікавими видаються сні «за участю» покійників або хтонічних істот, оскільки потойбічний світ є територією абсолютного / досконалого знання, своєрідним еталоном, банком усіх минулих і майбутніх подій. Вважали, що покійні родичі / хтонічні істоти володіють таємними знаннями, переказування яких здійснюється під час сну: «[Моя мати уже мертва научила меня заговаривать.] Опріснілася, научила заговариваць: “Огонь гариць, кроў гариць, огонь заціхає, кроў заціхає” [8, № 309]. У польовій практиці зафіксовані випадки, коли текст «диктується» уві сні кимось із покійних родичів, але забувається після пробудження⁵. Згодом він упізнається й відразу запам'ятовується зі слів іншого, хоча є значним за обсягом (ситуація *déjà vue*). Прикладом цього може бути спочатку почута уві сні, а потім упізнана «молитва від усяких хвороб»: «Господу Богу помолюс, Прачистой Божой Мацер поклонюс, Прачистая Божая Маці пріступала, такому там болезнь ўгоўорала. Ішоў Господ і с Петром, і с Паўлом ў Петроўий дом. Петвоўая цешча (теща) лежала ў ўелікой гарацци, ў ўелікой боляцци, ў ўеліких немощах. А Господ пріступиў, а ўона ўстала, здороўа стала, стала їм служиць».

Госпуд пріступіў к такому-то там, к рабу Божаму Іўану і отняў от его, з его косце, з яго кріўе, з его рук, з его ног, з его каріх ўочей, з его русих броў, з его русого ўолосу, ўялікіе болезні, ўялікіе слабошчи, ўялікіе немошчи, і поньос ўон на сіне море» [8, № 648]. Пояснення подібних феноменів – поза межами логічних силогізмів. Можливо, під час глибокого сну людина перебуває в силовому полі колективного підсвідомого, що обумовлено тисячолітнім досвідом, усталеними традиціями й віруваннями, звідки й «отримує інформацію».

Покійники / хтонічні істоти «знають» майбутнє і можуть попереджати про найважливіші події, які мають статися найближчим часом. Особливість таких сновидінь-попереджень полягає в тому, що покійника / потойбічну істоту завжди «впізнають», хоча вони можуть по-іншому виглядати. Наприклад, респонденту сниться, що біля його помешкання кричать ворони. Сон згодом забувається і згадується лише тоді, коли подібна картина виникає насправді, після чого відтворюється весь сюжет сновидіння. Події сну накладаються на дійсність, що дає змогу моделювати оптимальні з погляду міфу сценарії поведінки. Проаналізуємо декілька прикладів, записаних автором під час етнографічних експедицій.

1. В однієї жінки помер молодий і неодружений син. Невдовзі після похорону він їй наснився й назвав адресу, де померла молода дівчина, попросив покласти їй у труну пачку цигарок (син за життя палив). Наступного дня мати пішла за цією адресою. Там дійсно померла молода дівчина. Мати розповіла сон батькам померлої, і вони дозволили покласти в домовину пачку цигарок ⁶. Цей сон розуміється як послання з «того світу», яке апіорі необхідно здійснити, тому воно з розумінням сприймається іншими / «чужими», які стають «своїми» після його виконання. У цьому контексті актуалізуються традиційні вірування щодо поховання неодружених юнаків і дівчат. Тих, хто помер у «не вижитому віці», одягали у весільне вбрання, їм пекли коровай, прикрашали «гільце», а сам обряд виглядав як «одруження із сирією землею». У текстах голосінь фігурує образ зятя, який посилає старостів з «того світу», що стало причиною смерті доньки: «Дочко моя,

дитино моя! Нащо ж ти покинула мене? Голубко моя! Хто ж мене доглядати буде? Зятю мій смутний та невеселий! Коли ж ти до мене старостів присилав, що тепер мою дочку забираєш?». У цьому розумінні неодружений хлопець, який приснився матері, сприймається як наречений покійної доньки, а її батьки – як можливі свати. Імітація весілля під час поховання молодих і неодружених є апотропейною дією і виглядає як своєрідний відкуп від можливих «претензій» покійника ⁷.

2. Респондентці снилося, що вона йде сільською вулицею, а її наздоганяє й обходить праворуч людиноподібна й одночасно ракоподібна істота, у якій жінка впізнає смертельну хворобу (карциному). Відвернути загрозу допомагає традиційний оберіг – дуля в лівій кишені. Після цього істота повертає до іншого двору, де дійсно є хворі на цю недугу, але заходить не в хату, а до хліва. Незабаром одна з кращих корів матері оповідачки захворіла на лейкоз ⁸. Цікавою видається одна особливість, зокрема те, що уві сні людина отримала важливу інформацію щодо загрози захворіти. Подальші події тут трактуються як наслідок і продовження сну, які можна передбачити, навіть частково запобігти їм. Очевидним є факт наявності хвороби, знищити яку неможливо, натомість вдається змінити напрямок її руху, жертвуючи худобою. Зміст цього сну нагадує архаїчні викупні жертвоприношення й може слугувати поясненням механізму виникнення подібних вірувань, у яких культивується ситуація вибору. Наприклад, щоб запобігти повені (масовому потопленню), у річку кидали молоду дівчину (одичне потоплення), яка згодом перетворювалася на русалку; під час епізоотії (масове поширення заразних хвороб серед тварин) на перехресті закопували живого півня, тому цей птах, незважаючи на те що він є символом сонця, міг уособлювати нечисту силу; хворі на лихоманку прив'язували до стовбура дерева пасмо свого волосся, одяг тощо.

Отже, переказування і трактування віщих снів формують окремий пласт традиційних вірувань. Важливими є також «інструктивні вказівки» міфологічного характеру, виконання яких забезпечує можливість побачити потрібний сон ⁹. Віщими вважали сні із четверга на п'ятницю, з п'ятниці на суботу, із суботи на неді-

лю. Кожен з названих днів «відповідав» певному віщуванню. Наприклад, у ніч із «чоловічого» четверга (нім. – *Donnerstag*; англ. – *Thursday*) на «жіночу» п'ятницю (нім. – *Freitag*; англ. – *Friday*) ворожили на шлюб. Рудименти давніх вірувань залишилися в замовляннях або коментарях до них: «Украсти десь ластівчине гніздечко, вночі, коли зоряна ніч з *четверга на п'ятницю*. З чужої криниці витягнуть води (також вкрасти), вкинуть у відро з водою гніздечко»¹⁰. Семантика п'ятого дня тижня, патронесою якого є Параскева П'ятниця, пов'язана з образом давньоруської богині Макоші, покровительки вагітних, ткацтва, щасливої долі, а також сновидінь [10, с. 382]. У «Слові про ідоли» ім'я жіночої богині зіставлено з ворожіннями й віщими снами: «*чѣтвртѣ яко бѣ а и ... родопочитаніе ... и флѣжьсыл сны и чары и оусрѣчѣ в кѣшь ... и вѣровати в метанни. и възлживаѣ писанниѣ въз еллински кощѣны. и баснотвоѣ. в срачю. и в кошь и в сновидѣніа громник. колданиѣ. птничн чарове»* [1, с. 24]. Семантика суботи й неділі пов'язана із завершенням і початком тижневого часового циклу. Очевидно, що найбільшої концентрації цей перехід набуває вночі, коли проявляються приховані бажання, таємні замисли недругів. У текстах, що їх виголошували перед сном, звучали прохання побачити того, хто став причиною зурочення / образги: «Ісус Христос в нагах, *субота єдніца*, якої мне сон присниўся». Цей рядок прокоментовано так: «Все дні парніе, неділя і понеделок, вторак і среда, четвер і п'ятниця, а субота єдніца»; «Нядзеля с панядзелячкам, вавторак с сарадой, чатверц с пятніцаю, а *субота адна*, як я малада. Ночка цьомна, зорка ясна, сон благочасливий, сасніся мне сон справедливий. Лажуся спаць, засипаць. Три ангула ў галавах: адзін відзіць, другой слишиць, треці скажа. Скажице мне, пресвятіе ангели, *хто меня абідзеў?*» [8, № 982, 1028]. Сон допомагає знайти злодія: «Ангел мой, стражнік мой, сцережи мене, як сам себе, целу моегу, уобраза свого, нам усім па *васкресній* дзень дожидаца»; «Господу Богу помолюся, Господа Бога попрошу, зорькі-зорянічкі, скоріе помочнічкі, приступіце, поможице. Понедзелок на ўторак, серада на чацьвер, пятніца на суботу, а ти, *нядзелька адзінічка*, адна прісніся, хто у ман(я) дзеньгі (назвати те, що украли) ўзяў» [8, № 1010, 1094]¹¹.

Тілесна нерухомість того, хто спить, ірраціональна природа сновидінь, зв'язок із пращурами / хтонічними істотами пояснюють, чому в традиційному світогляді сон розуміли як тимчасову смерть, а смерть – як тривалий сон, що підтверджено лексичним й етнографічним матеріалом¹². Порівняймо із семантикою російського слова *усопший* – «той, хто спить». Ототожнення сну / смерті, ночі / потойбічного світу спостерігаємо в замовляннях, де «складання» тіла, лікування зубного болю здійснюється уві сні: «Божа Маці на сіняму мору хадзіла, сваго сина з *мертвих буділа*: «Ўстань, синок, годзе спаці». – «Рад би я, маці, *ўстаці*, дай ісці суштаў настоўляці. Мене Бог не допускаў, без мене на место ўстаў»¹³; «“Молодик, молодик, <...> на том светѣ биў?” – “Биў”. – “А *мертвие сплять?*” – “Сплять”. – “А їх зуби не болять?” – “Не болять”. Хай (ім'я) не веки не балать» [8, № 377, 481]. Порівняймо з текстами-звертаннями до мертвих: «Ти, місяцю Адаме, молодик, питай ти мертвий і живих: у мертвого зуби чи болять? У мертвого зуби ніколи не болять, кості задубіли, зуби занімили, ніколи не будуть боліть» [19, с. 130-0].

Уявні образи, що з'являються уві сні, розцінюються як видіння душі, яка вночі тимчасово залишає нерухоме тіло й повертається вранці [15, с. 164], що зіставляється з віруваннями про відхід душі після смерті. У зв'язку із цим вважали, що раптове пробудження є шкідливим і може викликати захворювання, оскільки «не-санкціоновано» припиняє цю подорож / перериває зв'язок з «тим світом». Особливо це стосується дітей, душі яких ще залишаються «в полі зору» пращурів¹⁴. «Во снѣ прібиваць, росці, як бацько, як маці»; «Щоб спаў і прібиваў. Спі і прібивай, Сам Господа Бога не забывай, щоб спало і прибувало» [8, № 74, 254]. Порівняймо: «Криксам [безсонню. – А. Т.] ніколи на дітей не нападаты, *сну їх не сбѣваць*, кості їх не ламаты» [8, № 70].

Під час нічної подорожі (так само як посмертної) на душу чекають різноманітні випробування. Наприклад, типовими є «стресові» сновидіння про змії, мерців, кров, «чорну» воду, глибокі провалля тощо. Незвичайні / тривалі видіння «хтонічного світу» можуть спричинити психічні недуги: «Твая маладзьонка не *переспалася*, не *перепужалася*, не перегулялася,

а мой маладзьон (ім'я) *перепужайся, переспайся*; «Ў (ім'я) ляку ў животе не блеть, ей сну не сбываць, ей кості не ломать, ей под груді не подпіраць, ей ногі не ломать»; «Ляк із плетіння, ляк із єдіння, ляк із снання, то не снися ти, ізкоренися» [8, № 48, 144, 147, 163].

Зв'язок сну з потойбічним провокує захистити нерухоме, тимчасово залишене без душі тіло, що нагадує «печатання» «пустого» / мертвого тіла (пор. давньоруські слова *трупни* – «порожній усередині» – і *трупниѣ* – «мертве тіло» [5, с. 1011]): «Ложуся спать на *Божю печать*»; «Ложуся спате под *Божію печать*, под золотую книгу, под єсноє сонце, крестом крещусь, крестом Богу молюсь, крест на грудях, ангели по боках» [8, № 978, 994]. Розташування в головах того, хто спить, ікони нагадує аналогічну ситуацію в поховальному обряді: «Крестом сцялюся, крест у мяне ў руках, *Пречиста Мацерь ў галавах*, а ангели па баках, а Гасподзь у мене ў серцах» [8, № 976]; «У кровать ложусь, крестом стелюсь, крестом укриваюсь, ангели по боках, *Спасители в головах*, спасіть мою душу од усякого зла, од усякого врага, не тільки мою душу, ще моє чадо і моє обійстя. Ісус Христос, спаси, і Божія Матір Марія»¹⁵. Вважали, що до «незаповненого» душею тіла, так само як і в покійника, можуть уселитися «чужі» душі не похованих за обрядом мерців, потопельників, самогубців, унаслідок чого з'являються «двудушники». У зв'язку із цим перед сном виголошували молитву, створюючи навколо нерухомого тіла «захисне поле»: «Ангал мой, храницьель мой, храни маю душу і цело»; «Сам Господь – сторож надо мною. Сцережи, Господь, мою душу»; «Спатоньки ложуся, крестом наложуся, Ангола под голову, а сторожа на сторону. Гляди, душа, тіла, ше нас грішних до життя вічного» [8, № 980, 985, 999]¹⁶. Магічні функції захисних текстів асоціюються з обереговим хрестоподібним орнаментом одягу, спальної білизни, зокрема жіночих сорочок, підзорів і наволочок. Звідси зрозуміло стає семантика текстів-хрещень, що їх виголошували перед сном: «Крижом одзенуса, крижом подсцелюса, крест уво мне, крест надо мной, крест підо мной»; «Ложуся спати, дай Господу Богу знати. Крижом постелюся, крижом оденуся. І криж при мні і прі моеї души»; «Я хрес-

том стелюсь, хрестом одінусь. Спать ложуся, я нікого не боюсь» [8, № 993, 997, 998]¹⁷. Загалом захист місця для сну нагадує церемонію освячення / очищення простору, а саме виокремлення його частини з території природного / нічного / дикого (пор. з опозицією К. Леві-Строса «природне / культурне» або «дикє / свійське»): «Чесним хрестом хрещчуся, на *чистом* месці спаць ложуся» [8, № 985]. У такому разі воно набуває ознак сакрального простору: «Лажуся спаць на Божий храм»; «Лажуся спать на сіянських горах» [8, № 980, 982], що пояснює зіставлення ліжка із храмом, голови – з престолом («Хрест ў мене ў головах, ангелі – по боках. Шо ў Києві ў церквах, то ў мене ў головах» [8, № 1009]).

Крім захисту у вигляді хреста, актуальними видаються дії із семантикою закривання / обмеження, що їх виконували з метою утримання душі біля тіла, уникнення її «несанкціонованого» відходу¹⁸: «Спат ложуса, крестом хрестюса, Царські воротаі *зачинюса*» [8, № 1002]. Порівняймо з текстами на полегшення пологів із семантикою відкривання: «Царські двери *одомкнитиса*, чи Адам, чи Єва на сей свет появїтеса» [8, № 8]. Обидва тексти є окремими елементами міфологічної опозиції «закривання / відкривання», де ключова позиція належить Царським вратам / дверям, їхній образ зіставляється з природними циклами народження / умирання, під час яких перетинається межа земного / потойбічного. Унаслідок цього актуалізується система бінарних міфологічних зв'язків: початок → народження → ранок → пробудження → відкривання / завершення → смерть → ніч → сон → закривання.

Знаковим є також внутрішнє наповнення охрещеного / захищеного простору. Предмети, що оточують людину в стані сну, «допомагають» або «заважають» побачити віщий сон. Крім обрядових предметів церковного культу, які захищають людину, котра спить, і стимулюють позитивні сни, існують інші, що виконують протилежну функцію, зокрема дзеркало й вікно. Вважається, що дзеркало вводить в оману душу, яка вночі залишає тіло. Крім цього, воно є не лише місцем переходу до потойбічного світу, але й магічним об'єктом, що «консервує» відображення, тобто всі образи, які відбиваються в

дзеркалі, не зникають остаточно, а продовжують існувати, тому його закривають, коли покійник у хаті. Схожого значення набуває вікно, через те його обрамлюють хрестоподібними рушниками, що слугують оберегами від «недоброго ока» й місяця («нічного ока»), світло якого негативно впливає на сон. Відповідний вплив пов'язують із перебуванням місяця в потойбічному світі: «Місяцю, місяцю, де ти був?» – «За морями, за лісами. Там, де мертві лежать» [2, с. 13].

Крім міфологічних вірувань, які певним чином пояснюють ірраціональну природу снів, існують вторинні семіотичні системи. До них належать різноманітні способи магічного «регулювання» сновидіннями. Так, виконання окремих дій має «притягнути» необхідне сновидіння. Незважаючи на індивідуальний характер сновидінь, кількість таких «сценаріїв» є стандартною. Найчастіше магічні операції здійснюються жінками і спрямовані на прогнозування майбутнього шлюбу. Наприклад, дівчата клали під подушку над'їдений кусень хліба із сіллю для того, щоб принадити уві сні нареченого. У чехів побутувало повір'я, що хлопець, який з'їв надкушений дівчиною шматок, буде невідступно слідувати за нею [9, с. 519]. Частування уявного нареченого хлібом і сіллю моделює майбутнє сватання, коли разом з рушником вручають хліб і сіль.

Сприйняття сну / ночі як стану / часу моделювання наступних / «денних» подій пояснює, чому обряди чарування відбуваються вночі: «Треба вийти до води *унів-ночі*, положити на воду кладку, стати на кладку босими ногами, трясати і казати: “*Отець* домовий, скоч додолу та принеси мого Івана до мого дому, неси *його душу*, неси його кості, неси його живіт і біле лице, і щире серце якнайскоріше» [19, с. 100-б]. Відповідні тексти можуть бути рудиментами обрядових звернень до пращурів, про що свідчить називання домового *отцем*. Імовірність запам'ятовування перших нічних снів є досить низькою, тому чарування могли відбуватися також на світанку під час «останніх сновидінь»: «Вийти вранці, *чуть* стане *сонце сходить*, <...> стати перед сонцем і казати» [19, с. 102-д]. За логікою міфу здійснення таких дій має вплинути на сон того, кого чарують, викликавши в нього «потрібні» сновидіння і змодельовавши відповідні наслідки.

Відомі також інші засоби магічного «втручання», до якого вдавалися жінки, щоб «прив'язати» до себе чоловіка. Для цього дружина зав'язувала чоловіку очі хусткою, імітуючи, таким чином, їхнє закривання під час сну. Сюжет замовляння слугує описом «потрібного» сновидіння: «Через гору йду, за собою (ім'я чоловіка) веду, щоб ти не бачив ні дня, ні ночі, а тільки на мене виклав очі» [14, № 30]. В інших текстах подібні дії виконують над сонним чоловіком: «Щоб він не ходив до інших жінок, потрібно було взяти землі з його сліду, змішати із свяченим маком і обсипати його сонного з ніг до голови, примовляючи: “Я тебе землею та свяченим маком обсипаю і до поганих жінок не допускаю”» [14, № 32]. Образ сліду (№ 32) дублює мотив подорожі через гору (№ 30)¹⁹. У першому тексті дружина виконує роль поводиря, без якого рух із закритими очима видається неможливим, а в другому – володіє його слідом, тобто «контролює» наміри чоловіка. Приворотні обряди можуть здійснюватися в іншій формі: «Як спить дівка із парубком, то вирве в його волосся, щоб він не чув, і вирве в себе, і спалить на страсній свічці, збере попелець у пазуху, зав'яже і носить – страсть як буде любить»; «Дівка виймає застібку з сорочки парубка і простригає йому волосся навхрест, і бере з його сліду землі, і все те зашиває у свій пояс. Лен-ту затягне собі, а свою оддає йому» [6, с. 10]. У цитованих текстах зафіксовано рудименти обрядів чарування, під час виконання яких жінки «виймали чоловічий слід» або виривали декілька волосин із голови сонного парубка, після чого прив'язували їх до пояса / пазухи (місце, пов'язаних із репродуктивними функціями жіночого організму)²⁰. Участь чоловіка в обряді чарування може бути лише умовною і передбачає дію замовляння на відстані. Закривання очей, яке зіставляється з тимчасовим засліпленням / засипанням, здійснюється за допомогою незрячого посередника з «тим світом», що дає змогу моделювати потрібну ситуацію: «Пиймай голуба, вийми із живого очі, його самого пусти, а очі ізсуши і зітри так, щоб був один тільки білий попелець. Потім дай випити, кому слід, приговорюючи: “Як голубу без очей, так би тобі, раб Божий N, за мною без ночей”» [19, с. 103-з]. У цьому випадку зрозумілими стають звертання

до «сліпих» покійників як до тих, що перебувають у стані безпробудного сну: «Як жінка хоче, щоб її чоловік любив, то бере трохи воску с того хреста, що дають мертвецю в руки, і шматочок хреста, що стоїть на роздорозі, кладе це в хустку, що ноги мертвому зав'язують, та й зашиє все в його сорочку» [19, с. 103-к].

Мотив присипання як аналог засліплення наявний в обрядах, пов'язаних із далекою дорогою: «Храни тебе, Боже, на всякому місці, на доброму і недоброму, нехай твоя дорога спить, хай твоя дорога гуляє, хай тебе ніхто не чіпляє, ні звірі, ні змії, ні погані люди»²¹. Порівняймо з індоєвропейськими міфологічними сюжетами, де герой під час подорожі зустрічається з одноокими велетнями, яких осліплює. У цьому аспекті замовляння «в дорогу» порівнюється з мотивами подорожі до потойбічного світу, де провідниками-охоронцями виступають сакральні покровителі, так само як в обрядах охорони місця сну: «Господь впереди, Матір Божья позаді, ангели по боках, а ми в їх руках» [8, № 1036]. Щасливе завершення подорожі позначається частуванням: «Іду сама собою, чотири ангели за мною, адин дарогу праметає, другий дарогу прокладає, третій стали застілає, четвертий каже: амінь, амінь, амінь» [8, № 1032]. Серед обрядових речей важливе місце посідає сіль (пор. із частуванням уві сні нареченого хлібом і сіллю): «Господь упереді, Божая Мати при мні, ангели, по бокам станьте, <...> сіль да вода з вами і вся з мене моя біда» [8, № 1034]. Застосування солі як оберегу зумовлене її здатністю ятрити й видати, тому сіль сприймається як засіб ритуального засліплення «недоброго ока»: «Сіль тобі в вічі, каменина в груди, кирпичина в зуби»; «Сіль тобі та печина, та камінь між очима»²².

Отже, сновидіння становлять маловивчений пласт традиційної культури і сприймаються її носіями як засіб містичного обміну інформацією між «цим» і «тим» світами. Аналізуючи народні вірування, доходимо висновку, що людина не здатна свідомо впливати на сновидіння, оскільки вони є прерогативою вищих сил. У цьому аспекті знаковим є той факт, що респонденти майже не згадують, що їм сняться «літературні» демонологічні персонажі – чорти, домовики, упирі, водянні. На нашу думку, це засвідчує їхню

деактуалізацію в сучасній міфологічній картині світу. Натомість «популярними» залишаються видіння «чорної» води, щурів, змії, хижих тварин, бруду, персоніфікованих хвороб, негативних кіногероїв, тобто тих персонажів, які фіксуються візуально, зокрема із засобів масової інформації. З іншого боку, людина за допомогою магічних засобів прагне вплинути на зміст сну, «притягуючи» потрібні образи. Таким чином, у міфологічних уявленнях простежується подвійне тлумачення природи сновидіння, де «знаючий» не є звичайним виконавцем «волі міфу», але сам впливає на нього. Водночас ці «вільності» також обмежуються тим самим міфом, оскільки здійснюються переважно жінками й діють з метою приналежності / утримання шлюбного партнера.

Важливою є також прогностична функція сновидіння. Саме передбачення майбутнього спонукає до його моделювання, тобто які дії / слова необхідно виконати / промовити, щоб приснилося потрібне сновидіння. У цьому аспекті цікавими видаються обряди чарування як спосіб не лише прогнозування, але й моделювання майбутнього.

На окрему увагу заслуговують віщі сні, які вписуються в систему бінарних протиставлень, тому їхнє трактування доступне всім представникам міфологічної традиції. Сміслові шаблони групуються за загальними ознаками з маркуванням + / -. Із цього погляду цікавими є сновидіння із ситуацією навпаки, коли їхнє значення трактується в контексті міфу (об'єкти «нижнього світу» виступають знаками багатства і здоров'я, натомість золото / гроші мають протилежне значення й асоціюються із зубожінням та хворобою).

Знаковими є сновидіння «за участю» покійників. Особливо це стосується сюжетних сновидінь, які тлумачаться як індивідуальні послання. Вони також будуються за правилами міфу, на що вказує наявність подорожі, зустрічі, діалогу, унаслідок чого має реалізуватися ситуація вибору, це нагадує схожі дії під час ворожінь, а також сюжети з переказів про подорож культурного героя в індоєвропейській міфологічній традиції.

Містичний зв'язок із пращурами, тілесна нерухомість того, хто спить, пояснюють, чому сон мислився як тимчасова смерть. Із цим пов'язані дії апотропейного

характеру, коли місце сну «опечатували» за допомогою сакральних предметів / дій, а також магічних текстів. Вірили, що під час сну душа тимчасово залишає тіло й перебуває в близькому до смерті стані. Безтілесна душа може «бачити» й «чути» те, чого «не бачить» і «не чує» під час перебування в тілі, тому здатна в алегоричній формі попереджати про важливі події в житті людини або її рідних. Під час сну душа, відокремившись від тіла, може зустріти покійних, сакральних покровителів, а також демонічних істот. Щоб уникнути «неконтрольованого» відходу душі, створювали закритий простір, не спали поблизу дзеркал і вікон, захищали їх оберегами у вигляді хрестів.

Застосування етнографічних методів для вивчення сновидінь дає можливість в окремих моментах конкретизувати висновки різних гуманітарних галузей, зокрема психології, завдяки порівнянню з іншими обрядами й віруваннями. Водночас у пропонуваній статті лише окреслено загальні питання щодо вивчення міфології сновидіння й не висвітлено інших його аспектів, зокрема сні із ситуацією *déjà vue*.

Примітки

¹ Спостерігається діалектичний зв'язок: зміст сновидіння трактується в контексті міфу, але його «образність» і «сюжетика» залежать від конкретної міфоритуальної традиції.

² У міфології сфера незримого є первинною, яка регулює видимі процеси. Схожа ситуація простежується в значеннях, що презентують лімінальні стани: «родити» / діалектне «родю», «мерти» / «мру», але загальноживані форми – «народжую» / «вмираю», де активність дієслова дещо нівелюється.

³ Аналогічні мотиви наявні в інших творах народної культури: «У неділю рано порану сива зозуля вилітала, / На могилу сідала, жалібно ковала, / Голово козацька, голово молодцька, / Чи є в тебе на Русі отець або мати, / Або сестра найменша?» [3, с. 269]; «Коли не било з нащада світа, / Тоди не било неба, ні землі, / Ано лем било сине море, / А серед моря зелений явір, / На явороньку три голубоньки, / Три голубоньки радоньку радять, / Радоньку радять, як світ сновати» [12, с. 227].

⁴ Аналогічні компоненти притаманні деяким мантичним практикам, а саме ворожінню на картах. Докладніше див.: *Темченко А. І.* Традиційні мантичні практики: архаїка знакової системи. – Черкаси : ІнтролігаТОР, 2015. – 112 с.

⁵ На думку вчених, людина запам'ятовує / забуває свої сновидіння через різну роботу скронєво-тім'яного вузла головного мозку.

⁶ Польові матеріали автора. м. Черкаси, 1997 р.

⁷ Відповідна дія порівнюється зі звичаєм виконання останнього бажання перед смертю не лише як «останнього» права, але і як захисної реакції живих від можливих «претензій» потойбічного.

⁸ Польові матеріали автора. с. Капустине Шполянського р-ну Черкаської обл., 1998 р.

⁹ У Давній Русі існував «інститут» сновидців: «не послушайте пророка того и сновидца такого» [5, с. 777].

¹⁰ Польові матеріали автора. с. Капустине Шполянського р-ну Черкаської обл., 1998 р.

¹¹ У ніч із суботи на неділю здійснювали інші дії магічного характеру, наприклад, чарування: «Вкрали дівки ложку у парубка, швирень од білої кобили і яйце з-під білої квочки, що сидить. Зварили каші проти неділі уночі, вкинули те яйце, тоєю ложкою помішали і закопали, – де збирається улица, забили там той швирень і ту ложку та ще потанцювали на тому місці. До вже, де ходить, не ходить парубок, а туди як цуркою тягне» [19, с. 103].

Субота й неділя – єдині дні, що мають власні назви, натомість інші відбивають принцип порядкового рахування: понеділок / після неділі, вівторок / «в'торь» – «другий» [11, т. 1, с. 351], середа / середній, четвер / четвертий, п'ятниця / п'ятий. Імовірно, що субота виконувала функцію «громадського дня». Порівняймо із чергуваннями [у] з [о]: «субота» / «sobota» / «суботь» [11, т. 3, с. 395], що на штовхує на думку про можливі аналогії з поняттям «со-бытие», яке зіставляється з поняттями «со-бор» / «со-ратник» / «со-племенник» [10, с. 294–295], а також формами «субор» – «зібране з ниви і складене в купу каміння» [17, т. 4, с. 792]; «съборище» – «місце зібрання» [11, т. 4, с. 217]. Це підтверджують аналогічні назви суботи в старослов'янській, давньоруській та сучасних слов'янських мовах. Заслугує на увагу також традиція організовувати в суботу різноманітні громадські заходи – толока, весілля, хрестини (пор. з радянськими суботниками).

¹² У такому разі день асоціюється з життям / людьми, а ніч – зі смертю / пращурами. Порівняймо засіпати (землею) / засіпати (спати).

¹³ Лікування / встановлення зрушеного суглоба проектується уві сні (стан статички), що додатково свідчить про аналогію сну з «тим світом».

¹⁴ Порівняймо з віруваннями про те, що новонароджена дитина асоціюється з лімінальною істотою, оскільки вона ще не пройшла

обряду «олюднення», зокрема ім'янаречення та хрещення.

¹⁵ Польові матеріали автора. с. Капустине Шполянського р-ну Черкаської обл., 1998 р.

¹⁶ «Господь, Пречіста Маці, <...> ангели, <...> сцережите наши душечку <...> і закрий наше ім'я от усякого зла»; «Лажуся ў гарах, у Божих славах. Ангели – при боках. Ангели має, стойце при мне. Што будзе вам, то і мне» [8, № 986, 990].

¹⁷ «Крестом постелюся, крестом оденюся, неприятеля не боюся»; «Крест на мене, і крест во мне, крест у сердце мойом»; «Спаць лажуся, крестом крещчюся, крест ў галавах, крест ў нагах, крест надо мною, крест пада мною» [8, № 975, 977, 981]; «Крест в голове, ангели в ногах, Господь со всех сторонах» [8, № 978].

У цьому контексті знаковою є семантика іменника «одяг», пов'язаного з принципом зовнішнього захисту: **odedjā*, споріднено з поняттям «одежда» / «надежда». Співвідносяться зі старослов'янським «деждж» – «кладу» / «ставлю». У слов'янських мовах має значення: болг. «дяна» – «кладу»; сербсько-хорв. «дјенѐм»; чес. «дѣји» – «діти» в значенні «втратити / загубити»; словац. «diat»; польс. «dzieje» / «dziać» – «дівати» / «робити»; рос. «делать»; верхньолужицьке «džec» – «прясти / ткати» [17, т. 1, с. 509; 17, т. 3, с. 121].

¹⁸ «Душа спати не ходе» [16, с. 499]. Слов'яни вірили, що душа залишає тіло уві сні й має вигляд стрічки, нижній край якої знаходиться в роті, верхній – «може бути де хоче». У цьому аспекті той, хто спить, наближений до того, хто помирає, у кого «душа на одній нитці держиться» [15, с. 163–164].

¹⁹ Посипання голови землею в традиційній культурі є знаком права на власність і протиставляється посипанню попелом (те, що було землею) як відмови від неї (у цьому випадку наявною є бінарність земля / попіл, що діє в межах «основної» опозиції життя / смерть). У зв'язку із цим покладання на голову шматка дерну вважалося підтвердженням клятви й застосовувалося як останній аргумент на знак своєї правоти.

²⁰ Аналогічні мотиви зафіксовано в інших фольклорних жанрах: «Ой я ж тебе, мій миленький, зілля не давала, / Слідок брала, к сердцю клала, що вірно кохала» [13, с. 584–585].

²¹ Польові матеріали автора. с. Капустине Шполянського р-ну Черкаської обл., 1998 р.

²² Польові матеріали автора. с. Капустине Шполянського р-ну Черкаської обл., 1998 р.

Джерела та література

1. Гальковский Н. М. Борьба христианства с остатками язычества в древней Руси. Т. 1, 2. Репринтное издание 1913 и 1916 гг. – Москва :

Индрик, 2000. – Т. 2 : Древнерусские слова и поучения, направленные против остатков язычества в народов. – 308 с.

2. Зоряна вода (таємниці поліських знахарів) / [упоряд., вступ. ст. В. Ф. Давидюка]. – Луцьк : Надсир'я, 1993. – 24 с.

3. Костомаров Н. Славянская мифология. Исторические монографии и исследования. – Москва : Чарли, 1995. – 688 с.

4. Лурье М. Л. Вещие сны и их толкование (на материале современной русской крестьянской традиции) // Сны и видения в народной культуре. Мифологический, религиозно-мистический и культурно-психологический аспекты / сост. О. Б. Христофорова. – Москва : Российский государственный гуманитарный университет, 2001. – С. 26–43.

5. Материалы для Словаря древнерусского языка по письменным памятникам. Труд И. И. Срезневского. Издание отделения русского языка и словесности Императорской академии наук : в 3 т. – Санкт-Петербург : Типография Императорской академии наук, 1903. – Т. 3. – 1683 с.

6. Милорадович В. П. Украинские тайные знания и чары // Українські чари / [упоряд. О. М. Таланчук]. – Київ : Либідь, 1992. – С. 5–13.

7. Панченко А. А. Сон и сновидение в традиционных религиозных практиках // Сны и видения в народной культуре. Мифологический, религиозно-мистический и культурно-психологический аспекты / сост. О. Б. Христофорова. – Москва : Российский государственный гуманитарный университет, 2001. – С. 9–25.

8. Полесские заговоры (в записях 1970–1990-х гг.) / [сост., подгот. текстов и коммент. Т. А. Агапкиной, Е. Е. Левкиевской, А. Л. Топоркова]. – Москва : Индрик, 2003. – 752 с.

9. Потебня А. А. Слово и миф. – Москва : Правда, 1989. – 624 с.

10. Рыбаков Б. А. Язычество древних славян. – Москва : Наука, 1994. – 608 с.

11. Словарь старославянского языка. – Репринтное издание : в 4 т. – Санкт-Петербург : Издательство Санкт-Петербургского университета, 2006. – Т. 1 (А–Н). – 950 с.; Т. 2 (К–О). – 648 с.; Т. 3 (П–Р). – 680 с.; Т. 4 (С–У). – 1054 с.

12. Сосенко К. Культурно-історична постань староукраїнських свят Різдва і Щедрого Вечера. – Репринтне видання. – Київ : СІНТО, 1994. – 360 с.

13. Сумцов Н. Ф. Культурные переживания // Киевская старина. – 1889. – Т. 27. – Декабрь. – С. 582–603.

14. Таємна сила слова (заговори, замовляння, заклинання) / [упоряд., вступ. ст. Г. Б. Бондаренко]. – Київ : Знання, 1992. – 32 с.

15. Толстая С. М. Душа // Славянские древности: этнолингвистический словарь : в 5 т. / [под ред. Н. И. Толстого]. – Москва : Международные отношения, 1999. – Т. 2. – С. 162–167.

16. Українські приказки, прислів'я і таке інше. Збірники О. В. Марковича та інших / уклад М. Номис ; [упоряд., прим. та вступ. ст. М. М. Пазяка]. – Київ : Либідь, 1993. – 766 с.

17. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / [пер. с нем. и доп.

О. Н. Трубачёва] ; [под ред. и с предисл. Б. А. Ларина]. – Москва : Прогресс, 1986. – Т. 1 (А–Д). – 576 с.; 1986. – Т. 2 (Е–Муж). – 672 с.; 1987. – Т. 3 (Муза–Сят). – 832 с.; 1987. – Т. 4 (Т–Ящур). – 864 с.

18. Хюбнер К. Истина мифа / [пер. с нем. И. Касавина]. – Москва : Республика, 1996. – 448 с.

19. Чубинський П. П. Мудрість віків. Українське народознавство у творчій спадщині Павла Чубинського : у 2 т. – Київ : Мистецтво, 1995. – Т. 1. – 224 с. : іл.

SUMMARY

Dreams represent a poorly known layer of traditional culture and are perceived by its carriers as the means of mystic information exchange between *this* and *that* worlds. According to folk beliefs the person is not able to have an influence on dreams consciously, as they are the droit of the higher forces. The fact that the respondents almost do not mention the dreams with *literary* demonic characters such as devils, house spirits, vampires, water sprites is a significant one. In our opinion, this affirms their inactuality in the modern mythological picture of the world. Instead of them the visions of *black* water, rats, snakes, predacious animals, dirt, personified diseases, negative film heroes, i. e. the characters that are fixed in visual form, including the mass media are still *popular*. On the other hand, a person seeks to have an influence on the content of a dream, *pulling* necessary images with a help of magical means. So, in mythological conceptions dual interpretation of the dreams nature is seen, where the *knowing* person is not an ordinary executor of *the will of the myth*, but has an influence on it himself. At the same time, these *liberties* are also limited with the same myth, as are carried out mostly by women with the purpose of luring / holding of the marriage partner.

Prognostic function of dreams is also important. Just the prognostics of the future incites to its modeling, i. e. what actions / words should be executed / said, the necessary thing to be dreamt. Charming rites seem to be interesting according to this point.

Special attention should be paid to the prophetic dreams, which are a part of a system of binary oppositions. Significant patterns are classified according to the general features with the marking + / -. In this context the dreams with the inversely situation, when their meaning is interpreted in the context of the myth (the objects of the *lower* world are the signs of wealth and health, but gold / money in opposite meaning are associated with poverty and disease) are interesting ones.

Dreams about dead men are also significant ones. It especially concerns to the dreams with a plot, which are interpreted as individual messages. Mystical connection with the ancestors, corporal immobility of the sleeping person can explain why the dream was thought as a temporary death. Protective actions, when the place of sleep was *sealed* with the help of sacred objects / actions, and also magical texts are connected with this fact. It has been believed that during a sleep the soul temporarily leaves the body and is in a state close to death. Incorporeal soul *see* and *hear* that it can't hear or see staying in the body, that's why it can notify about important events in the life of the person or the relatives in allegoric form. In this state it can meet the deceased, the sacred patrons and also demonic beings. A closed space was created to avoid *uncontrolled* breaking away of the soul, people also refrained from a sleep near the mirrors and windows, protecting them with talismans in the form of crosses.

Keywords: dream, myth, charming, ancestor, prophecy.